

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Astronomica - Cod. Ettenheim-Münster 165

Moingenat, Johannes

[S.l.], 1623-1624

Articvlvs VIII.

[urn:nbn:de:bsz:31-114277](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-114277)

dominicaliū absoluto tota in nouo Calendario non
 nisi post 400 annos intra quos in iijis singulis an
 festiuitatibus epactura annos, a nite ter. aagentur, sed ter an
 nis, diesae intercalares annos, quod tamen non uultū
 uia celestia post modum. ubi in dicitur. In
 positio deniq; reliquorū festiuitatū mobiliū, quod terea
 aduersus numerus, epactura. In dicitur. In dicitur. In dicitur.
 passim in oibus breuiariis, misralibus et officiis in fron
 te calendarij ponitur quia de re hor. In dicitur. In dicitur.
 haec sufficiunt q; plura desiderat legat Capant con
 tra mischlinat, In dicitur. In dicitur.

DE REGULIS PRACTICIS CALENDARIJ

Expeditis q; qua fundamenti loco de tota calendarij
 summa dicitur erat restat ut ea q; uel in longis
 tabulis comprehenditur uel ex dictis colligi possunt
 practicas quorūdam regulas et pcepta arithmetice
 facilia impagari doceantur.

REGULA I^a DE CYCLIS, ET ANNIJ INDAGANDI.

Generale pceptum omnium Cyclorum hoc traditur, anni
 tot annis Christi addatur uel ex illis subtrahatur, quot
 annis initium Cyclorum pcepit Christus natus uel suscep
 tus fuit, quod per singulos cyclos eundem exempli de
 clarabitur, denique aggregatum p numerum Cycli di
 uidatur, quotiens. n. cyclos trinitates, et residuum eo
 diuisione a^m uel cycli corrente 1^m uel 2^m uel 3^m
 ostendat.

De Olympiadibus

Olympias constat ut dictu[m] quatuor annis quae app[er]t ut
 fuerint quot Olympiades ab initio illius efflaxe
 rint ad usum annu[m] p[ri]mum addantur anni Christi
 1627. et 775 eo quod p[ri]mum tot annis initia Olym-
 piadem hinc antea cesserint, aggregata diuisa dantur
 7 et quotas. n. significabit 599 Olympiades exactas
 et residua n. et diuisione annu[m] correctu[m] 3° Olym-
 piadis 599.

De numero Bissectorum

Cogniturus aut annus aliquis bissextus siue Interca-
 laris sit an no[n] diuise lamos h[ic] q[uod] et si q[uod] dem[um]
 post diuisionem restat nihil p[er]tinet e[st] annu[m] cu[m]
 sit bissextu[m] quod si a. 1. 2. uel 3. restant annu[m] am-
 p[er] similitudinem datur 1. 2. uel 3° et post bissextu[m] quo-
 que u. ostendit quot a[nt]e h[ic] natos bissexti sunt lapsi.
 Exemplu[m] in hoc p[ri]mo anno diuisione p[er]fecta 7 et
 p[er]dit quotus 706 declarans numeru[m] bissextoru[m] ha-
 bente[rum] transactionu[m] remanere nihil qua[m] de ead[em]
 annu[m] p[ri]m[us] bissextu[m] e[st]. Notanda in quouis anno bissepto
 binas currere h[ic] p[ri]ncipales, quaru[m] una e[st] usq[ue]
 ad festu[m] s. Mathiae altera post idem festu[m]. Exem-
 plum in hoc anno ostenditur ante festu[m] namq[ue] s.
 Mathiae b[ea]ta h[ic] post festu[m] b[ea]ta si currelat

De Indictionibus.

Indictio tam in Annullis Pontificijs, quae edictis Im-
 peratorijs asistat, constat ut dictu[m] e[st] annis 15
 quibus indictio uel ut p[ri]or tenet caput tribus

annis ante Chroum, quod ob re' inq'rere uolens quota
 Iudiciorum quotus sit sumus hodie, f'ia adde amidi ho,
 diernis aq'gregatu' diuidi per 15, quotas. n; ostendu
 108 ha'it' d'us expletas e' ind'itio uel residu' u. amu'
 septimul' Iudiciorum 10^a 8^a p'iple' u' d'mit' p're In
 d'itio, flo'at' f'ic'ia nimiru' qua' cap'it a' Cal'entis Ja'
 nuarij 3° b'us annis ante Chroum. 5^a I'ng'atoria Const'at'
 tinopolitana q' cap'it a' Cal'entis Sept' m' b'ibus. 3^a I'ng'
 atoria Germanica, qua' cap'it 29 Sept: utraq' qua
 tuor annis ante Chroum; qua' de' caa ad' castel' m' d'itio
 ne' indaganda' d'ant' Chri' quatuor addendo foret.

De Cyclo Luna siue aureo & numero.

Cyclus Luna siue aureus numerus pp aurea utilita
 tem, uel quia aurej b'us in Cal'entario scribebat'
 ita ap'ellat' e' successio siue reuolutio amoru' nati
 uordine ab unite ad 19 usq' p'cedendum. Inuenitur
 aureus numerus q' annus Chri' dat' ante auctus diu
 ditur p' 19, residu' namq' ostendit aureu' numeru'
 quotu'q' cyclos lapsos, q'od si residu' sit nullu' eod'
 anno h' curret aureus numerus nouemdecim. Exem
 plu' sit p'positus annus n'r q' auctus unite et diuis'
 p' 19 reliquu' fuit denartu' seu decem, quotu'ne
 10° anno x'ro p' aureo numero sunt 10, cycli
 lapsi 85. Ra' d'edmet' hanc, amu' Chri' additur
 unitas, quia p'p'o anno ante Chroum currebat au
 reus numerus unitas, 1° Chri' anno binarius 2° tercia
 rius 3° diuiditur a' summa p' 19 ut abijciantur
 89 cycli integri

REGULA II^a

De Epactâ Veteri et nouâ Inuenienda.

Epactarum cyclos et dispositio certa numerorum
 ab antico usq; ad 30 retrogrado ordine in Calen-
 dario descendentiâ sicut dies mensis. Est a. Epacta
 duplex vetus et noua. Epacta vetus inuenitur qm
 aureus numerus ante inuentus multiplicatur q 11
 et numerus productus diuiditur q 30 qm si diuidi pot
 residuum. n. Diuisionis indicat Epactam veterem quâ
 quâ accipiendâ q 30 p ipsâ Epactâ qm residuum nullum
 restat. Exemplo p hoc anno aureus numerus 10 per
 11 multiplicatur, producit 110 quo numero p 30 di-
 uiso residuum relinquitur 20 Epacta veteris. Quâ regu-
 las est multiplicatio fit p 2 qâ cuiusq; anno datur
 Epacta 11. 2° multiplicatio fit cu aureo nume-
 ro qâ hi duo numeri Epacta nimirum et aureus
 numerus in tabulâ Epactarum sibi mutuo respondet.
 Epacta noua p nro saeculo habetur qm Epacta
 et ante inuentâ ab Epactâ veteri, q nro sae-
 culo sunt 10 sequenti a. erunt 11. additis Epacta
 veteri 30 qm aliter subtractio fieri neq; poterit
 quod remanet Epacta noua qnta: hincclare con-
 stat 10 ex 30 Epactâ veterem subtractis Epactam
 nouam huius anni remanere 10. Quâ tñ n. Epacta
 noua a vetere distat qm Calendarii noui a ve-
 teri. Notandum quod quicq; sicut hanc regulam inuenta
 est Epacta est concurrens cu aureo numero ma-
 iore quâ 11 p hâ assumenda e Epacta et alio co-
 lore vel characterâ. Proterea qm Epacta 11 cu aureo
 numero 11 concurrens p ea Epacta assumenda et egerit

epacta alio colore, vel caractere, ad rationes
supra dictas.

REGULA III^a
De novilunij Ecclesiastici die
Iunagz ætate subduenda.

Notandum est hic agi de novilunijs Ecclesiasticis n. a.
de celestibus hæc n. vel ex calculo Astronomico, vel
ex ipsis Calendarijs erudetur, illa u. ex officijs breui
arguuntur nam in eisdem die cadit novilunium Ecclesiasti-
cum cui affixa reperitur Epacta currentis illius anni.
Exempli gratia Epacta 10. hoc anno currentis affixa reperit
die Sep. 10. in eisdem die incidit novilunium Ecclesiasticum:
u. demeribile 13. Oct. cui Epacta 10. præfixa. Cade-
ste a. novilunium partim contingit in Sept. partim
in Oct. ita ut uno vel altero die citius in
calo eveniat quam ab Epacta in Calendario induet,
quod bene observandum. Ex memorata tri die novilunij
Ecclesiastici hæc in modum addiscitur. Numerus
mensium factis initio ab ipso Martio addatur Epacta
currenti, Summa subtrahatur 30 vel 31 prout
mensis alterius 30 vel 31 diebus constant, nullquam
tamen 28 vel 29 residua. n. indicat dies, in que
novilunium cadit, p. Jan. et Maro sola Epacta sub-
trahitur ex mense, p. Feb. et Aprili additur unitas
p. maio binarius, p. Jun. 9. p. Jul. 5. mensi a Marti:
Epacta et sic demeritur Computus. cupio scire in quem
diem Oct. huius anni incidat novilunium, s. ab october
mensis numero ostendit a Martio, qua de caâ in istis
octo ad Epacta deus currentam nascitur octodecim
qua demenda sunt ex numero dierum mensis, et eisdem
in quo numerantur dies 31 subtractis 19. u. 31

remaneant 13 namq; in 18 octobris conuentione Ecclie
 facta cuius munitur a quo die numerando ad sequentem
 quolibet epacta luna, atq; fle reperietur, qd me
 mouia trina cognito et nouitany die per hanc
 regula inquirat. Numerus mensiu a Martio incho
 atus addatur epacta anni ueritatis pro ea addat
 dies mensis ad quod luna inquitur abierit 30
 si reme na aggregatus ostendit abate luna. Exo
 plis p 16 sept. mensis e 7ta epacta 10. dies mensis
 16ta q; hanc uisum in luna summa collecta pignitur
 33 abate q. 30 aut hodiernus dies luna 3^a
 ecclesiastica

DE SEPTIMA QUARTA SEM TRIO
 PASCHALI IN DAGANDO

Trius paschalis pro ueteri calendario reperitur, qm
 epacta ueteris maior quod 18 subtrahitur qd 47
 relinquitur dies Martij uel Aprilis, in que tunc
 trius paschalis, q si 31ta ueniat 18 abierit reliqua
 fiet dies Aprilis, uel trius debitor, quod si epacta
 ueteris maior sit quod 18 subtrahatur illa qd 18
 et remanebit dies Aprilis trius paschali dicatur. Exem
 plis pro anno 1624 epacta ueteris 18o superius multa
 subtrahata qd 47 relinquitur dies 27. Martij paschalis
 seu decima quartam lunam y ueteri calendario. Trius
 paschalis nouus inuenitur qm epacta noua minor quod
 18 subtrahitur qd 47 relinquitur 29 ut supra trius
 paschalis seu 14ta 2do qm epacta maior, quod 18 sub
 trahatur illa qd 43 relinquitur solis epactis 29 et 15 alio
 colore q subtrahatur qd 47 exemplis p eodem anno
 subtrahata epacta noua 10 qd 47 remanet trius paschalis

3us Aprilis abierit nimirum 39° quot diebus mensis
 maribus constat. Notandum quod post paschalis per 14as
 in die cui affixa adhuc via principalis carreas mei
 die quod fiet anno sequenti pascha in sequenti b. n. d.
 rempuendū ē.

R E G U L A V^a
 de ortu et occasu luna noctis
 non inquirendo?

Quota hora luna noctis oriatur vel occubatur siue
 lat^{us} ē p. n. d. per. non data pcedat aut sequat^{ur}
 pleniluniam, quod vel hinc flē cognoscitur, quod n. d. a.
 horum tempore quod n. d. tunc pleniluniam in tran
 sūt, quod n. minor n. d. d. uerit. 5° sciendum est
 lunam ante pleniluniam interdum oriri et noctis
 occubere contra aere post pleniluniam noctis oriri
 et interdum occubere in plenilunio ipso tota nocte
 comparere in nonilunio unaquodlibet p. d. p. p. p. p. p.
 horum luna muenta multiplicatur p. q. p. d. d. d. d. d.
 horum p. 5 nam quotiens indicabitur plūs minus ante
 pleniluniam quota hora post 6 uesperina luna sit
 decursura: post pleniluniam quod atas luna maior est
 quod n. d. nam si n. d. p. p. p. p. p. p. p. p. p. p. p.
 pleniluniam subtrahantur ut n. d. residua u. multi
 plicatur p. q. p. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d.
 significabit quot hora post 6 uesperis: luna sit oritura
 residua u. quotiens adhuc res multiplicatur p. 6 ortu
 det hora m. p. n. d. eo quod unitas 6 minutis responde
 at hoc loco. Exemplum est huius atas luna muenta
 ta est 15 qua multiplicata p. q. et p. d. d. d. d. d. d. d.
 + 15 p. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d.
 occubet luna hora 10. Rursus p. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d.

re in qua suberantur et remanent tria, quibus in quibus
 die, et productis per quod dicitur nasitur, quod dicitur
 vel horarum minorum ro, quia de eadem eodem die
 orientur luna et minoris post horam 8 uersent:

R. E. G. V. L. A. M.
 De litteris Dominicalibus.

Breuis et exacta regula breuiam dicitur inuenien
 di ex longis hoc tradit pro uetere Calendario
 addantur anni Christi currenti seu dato anni bissexti
 per superiore regula inueni, brata ea. s. summa de
 uidatur per 7. et nouo a. scilicet: ex eadem summa prius
 tollantur dies festi, uidelicet 10 hoc scilicet 11 pro
 sequente et residuum diuidatur per 7, aut m. quod
 restat inde breui dicitur utroque ordine a. g
 uersa, s. numerata si nihil restat est ipsa septima
 breui dicitur nempe A. Exemplum per anno 1812 q. a. g
 ni bissexti inueni supra fuit 468 si annis Christi
 ad quibus additis nascatur summa hoc 2088 p
 uetate p. nouo a. scilicet: sublati quod dicitur 2088
 utraq. summa diuisa per 7 restant 5 p uetere
 dao per nouo quia de eadem q. festa s. Mathie
 eo quod annus datus si bissextus breui dicitur
 uetere s. ordine quinta a. g numerando noua
 u. si ante id ipsum festum uetere s. uera g. hanc re
 gula annis Christi supra additur quare, q. a. breui dicitur
 dominicalis in ordine retrogrado litterarum quo annu
 atim dicitur p. gredioritur fuit anno 1812 ante
 Christum natum addantur p. tota anni bissexti hi
 u. ad annis Christi componant numerum cuius litterarum
 dominicalis ab initio a. tate Christi usq. ad datum
 annum ordine retrogrado cuius bissextus debet

De numero Dominicarum inter
Pentecosten et Aduentum.

In hac re attendatur ad dies Pascha et S. Georgii,
q. 23 April. celebratur, nam si Pascha die S. Georgii
fuerit sequatur eum eo anno hoc 23 diebus si in ipso
festum incidat erunt 24 si ante tunc tot unites sunt
addenda ad 24 quot inter Pascha et festum hoc do-
minica interueniunt

REGVLAE IX^a
DE NONIS Idibus et Calendaris.

Dies mensium denominantur sicut deponunt a Nonis Idibus
et Calendaris in quolibet a. mense 1us die a Calendaris quintus
uel 4us a Nonis. 13us uel 15us ab Idibus. uel quatuor Calendaris
die 1us diei mensis sequentis sicut significatur ideo postea
1us diei mensis sequentis denominantur a sequente habent
unde quod 14us Ian. fit 19us Calendaris Februarius
factus sicut per quam re hic duo uersus quatuor memo-
riae sunt adhibendi

Nonas septem Nona, Octobris Julii et Martii
quatuor et reliqua dabitur plus quilibet octo.

Itaque si quibus mensibus Martio, Maio, Julio, Octobri no-
nae cadunt in 4to die plus in 13to in reliquis octo nonae
cadunt in 5to et Julii in 13to Calendaris utitur in 1° die
sequentis mensis. Cognoscitur quoque quoto die mensis ipsa sunt
datae, quoniam nimium 3° Nonas, 15° Idus et datae scribuntur
subtrahere duas nonas et tres, quatuor Idus, sicut unitas
minus per 1° diei mensis quod Calendaris occupant eo
namento diei nonae quod Nonas, id est uel Calendaris cadunt
ad residuum ostendit diei mensis quod fitur. Exemplum hinc sicut
supra 2° Idus Octobris subtrahenda unitas eo quod undecim rema-

Ortus et occasus solis praeterea longitudo diei media hora crescens.

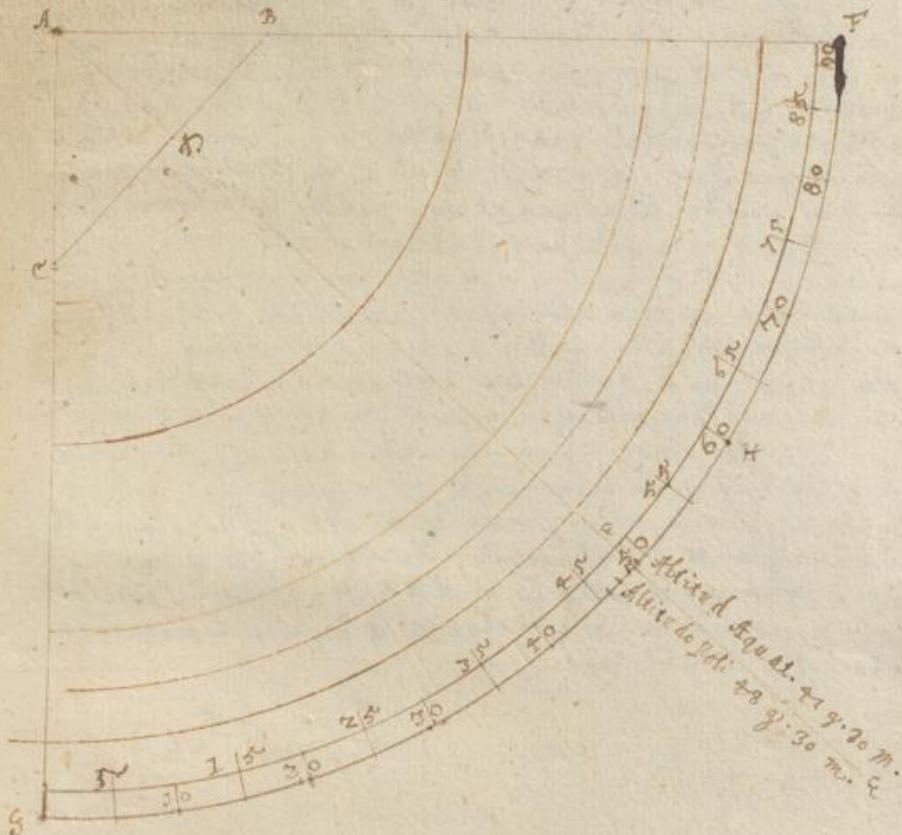
Nomina mensiu	Locus solis	Oritur sol	Occidit sol.	Longitudo diei
Januar. 15	24 16	Quadrante 3° ad 5am	Uno quadrant. post 5am	8 1/2 Horarum
Januar. 28	8. III	Media octava	Media Quinta	9 Horarum
Februar. 6	17. IIII	Uno quadrant. post 7a	Quadr. 3° ad Quinta	9 1/2 Horarum
Febr. 19	26. IIII	Hora septima	Hora Quinta	10 Horarum.
Feb. 24	5. X	Quadr. 3° ad Septim.	Uno quadrant. post quinta	10 1/2 Horarum
Mart. 7	12. X	Media septima	Media septa	11 Horarum
Mart. 13	22. X	Uno quadrant. post sept.	Quadr. 3° ad septal.	11 1/2 Horarum
Mart. 21	0. Y	Hora septima	Hora septa	12 Horarum
Mart. 30	9. Y	Quadr. 3° ad septal.	Uno quadrant. post sept.	12 1/2 Horarum
April. 7	16. Y	Media septa	Media septima	13 Horarum
April. 16	25. Y	Uno quadrant. post sol	Quadrant 3° ad sept.	13 1/2 Horarum
April. 26	5. 8	Hora quinta	Hora septima	14 Horarum
May 7	13. 8	Quadr. 3° ad Quint	Uno quadrant. post septim.	14 1/2 Horarum
May 15	24. 8	Media Quinta	Media octava	15 Horarum
May 28	6. II	Uno quadrant. post 7a	Quadrant 3° ad octav.	15 1/2 Horarum
Jun. 6	0. 69	Hora quarta	Hora octava	16 Horarum
Jun. 17	24. 69	Uno quadrant. post quart.	Quadr. 3° ad octavum	16 1/2 Horarum
Jun. 30	6. 80	Media quinta	Media octava	16 Horarum
Aug. 10	17. 80	Quadrant. 3° ad 5am	Uno quadrant. post septim.	15 1/2 Horarum
Aug. 20	26. 80	Hora quinta	Hora septima	14 Horarum
Aug. 29	5. 90	Uno quadrant. post 5am	Quadr. 3° ad septim.	13 1/2 Horarum
Septem. 5	11. 90	Media septa	Media septima	13 Horarum
Sept. 15	21. 90	Quadr. 3° ad septam	Uno quadrant. post 5am	12 1/2 Horarum
Sept. 23	0. 90	Hora septa	Hora septa	12 Horarum
Oct. 2	8. 90	Uno quadrant. post septa	Quadr. 3° ad septam	11 1/2 Horarum
Octob. 11	17. 90	Media septima	Media septa	11 Horarum
Oct. 19	25. 90	Quadr. 3° ad sept.	Uno quadrant. post 5am	10 1/2 Horarum
Oct. 28	4. 100	Hora septima	Hora quinta	10 Horarum
Novem. 6	13. 100	Uno quadrant. post 5am	Quadr. 3° ad 5am	9 1/2 Horarum
Novem. 15	22. 100	Media octava	Media quinta	9 Horarum
Novemb. 29	6. 100	Quadr. 3° ad 5am	Uno quadrant. post 5am	8 1/2 Horarum
Decemb. 8	0. 100	Hora octava	Hora quarta	8 Horarum

MS MS MS

Modus praestantissimus indagandi declinationem
 In promptu sit Azimuthale quodvis, hoc est circulus in 2 quadrante
 quilibet in 90 gradus divisus, et cuius centrum stylus, cuius longi-
 tudinis ad angulos rectos fuerit. Nam si ipse meridiana hinc
 quatuor huius azimuthalis quadrantes ad 4 verticalia puncta dirigantur
 et ad prima. Tunc muro illuminationis gradus azimuthalis, in quem
 umbra a stylo projecta cadit obliqua, ostendit ille quodam declinationem
 muri, in quantum n. gradus umbra incidit totidem gradum mori decli-
 nationis. Notandum est, si umbra semper in opposito quadrante cadit, ut si sol
 fuerit in orientali, umbra cadit in quadrante meridionali. Nec
 necessarium est tam in hoc quod puncto muro addere, postquam
 n. longe distat, aut domi infra manentis, si per murum aspectum
 idipsum, postare, modo aliquis alius muro, castro, et ppus ad prima, si
 illuminationem attinet, signumq. bombardae ut not. alibi dequant altitudi-
 nem solis ostendere, aut azimuthalis umbram asperere quae in

FVNDAMENTVM PRO OMNI HORO
LOGIO

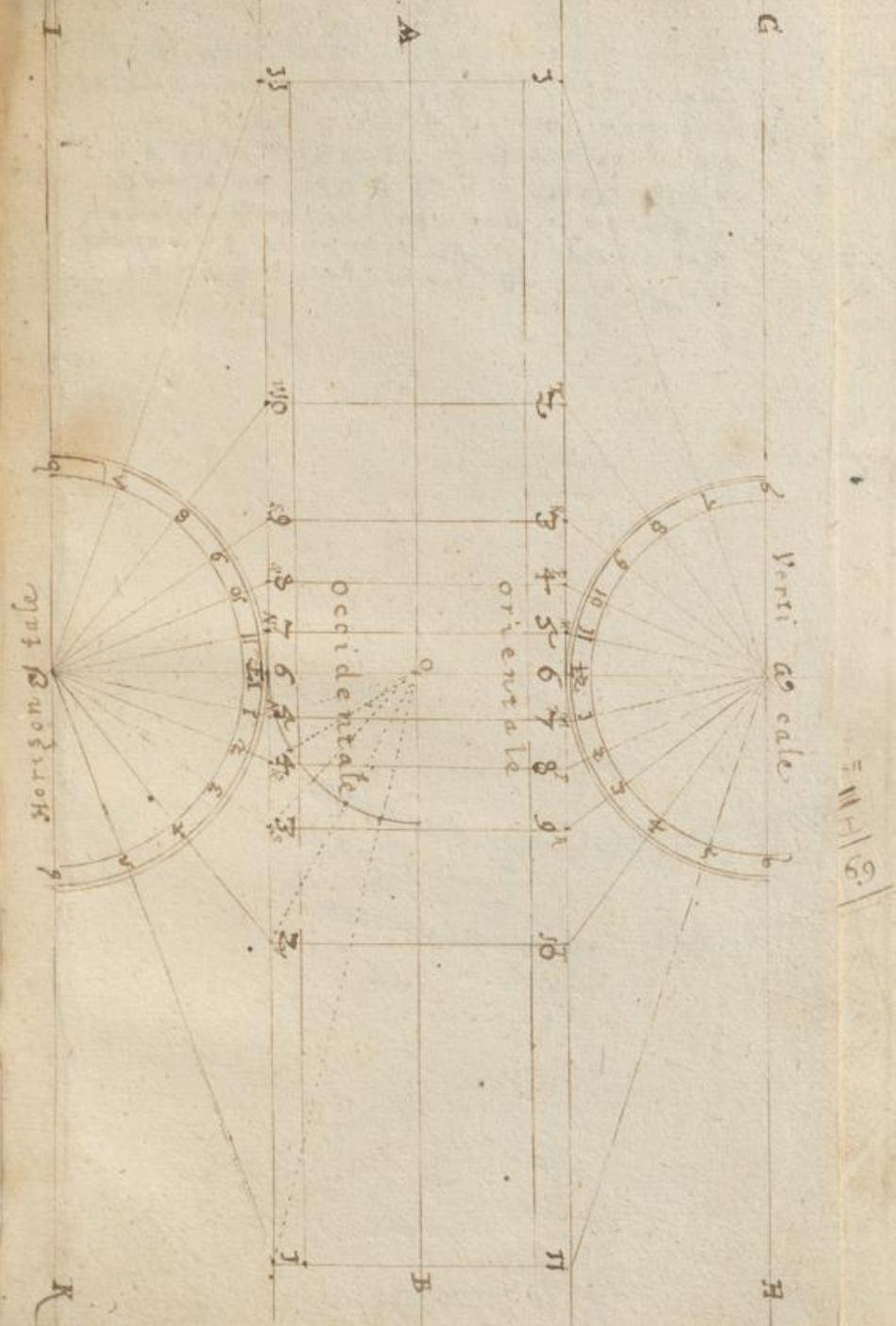

Pro fundamentis Astronomicis describatur, quoniam in suis 90 gradibus
 debite divisus; ut A per & duabus lineis recta, quae aliam in O
 bifurcat sicut; uti igitur triangula A B & altitudo Aequatoris,
 triangula vero A O C altitudo poli; & A autem hic constructi alti-
 tudis poli gradus 47 minutum 30. pro modo dividat
 quoniam in suis 90 gradibus per partes vide. fol. 213

Pro Horologio Orientali, Horizontali et Verticali de
 scribendo daturus 1° linea AB et ex fundamento sumā
 tur distantia A ad longitudinem sive Angli atq; transferatur
 ex O in E et F per quā puncta utriusq; describatur pa-
 rallela GH , IK , parallela in quā ipsi AB , tū ex F pro ho-
 rologio horizontali transferatur ex fundamento altitudo
 poli in punctum β , pro verticali a β in P altitudo aqua-
 toris in punctum ω , ex quo utroq; puncto describatur semi-
 circulus, tū ex O quadam ad distantia OE , vel OF , qui di-
 videndus est in 6 partes aequales, per quas ducenta sunt
 lines caecae ex O in alterutra parallellam, tū hanc par-
 tem intervallū intervallū transferendu utriusq; in para-
 llellis GH , IK quae partes demum comestenda sunt rectis li-
 neis utramq; parallellam interfecantibus ut M in N , P in R ,
 Q in S &c. Huiusmodi alias lineas ex centris horologii Horizontali
 et verticali ad interseccionem in parallellis factas
 ducto, applicata u: q: regula in centro β horologii Ho-
 rizontalis ad N tū pergendo ulterius in β et Q tam in
 β et S eodem modo ex ω in MNR &c. ascriptis demum
 horis in quatuor huius horologijs ut figura demonstrat
 tota res erit absoluta.

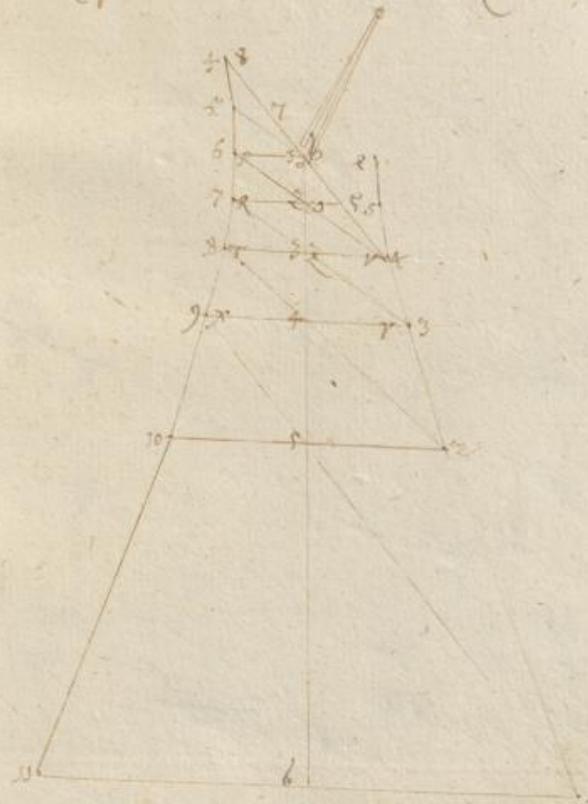
et notandum
 quod in
 hoc libro
 tractatur
 de
 astronomia
 et
 de
 geographia
 et
 de
 meteorologia
 et
 de
 philosophia
 naturalis
 et
 de
 medicina
 et
 de
 iure
 et
 de
 politica
 et
 de
 moribus
 et
 de
 religione
 et
 de
 theologia
 et
 de
 historia
 et
 de
 antiquitate
 et
 de
 rebus
 antiquis
 et
 de
 rebus
 novis
 et
 de
 rebus
 futuris
 et
 de
 rebus
 occultis
 et
 de
 rebus
 miraculis
 et
 de
 rebus
 prodigiis
 et
 de
 rebus
 portentis
 et
 de
 rebus
 prodigiosis
 et
 de
 rebus
 prodigiosis
 et
 de
 rebus
 prodigiosis

7 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

Figura 1^a

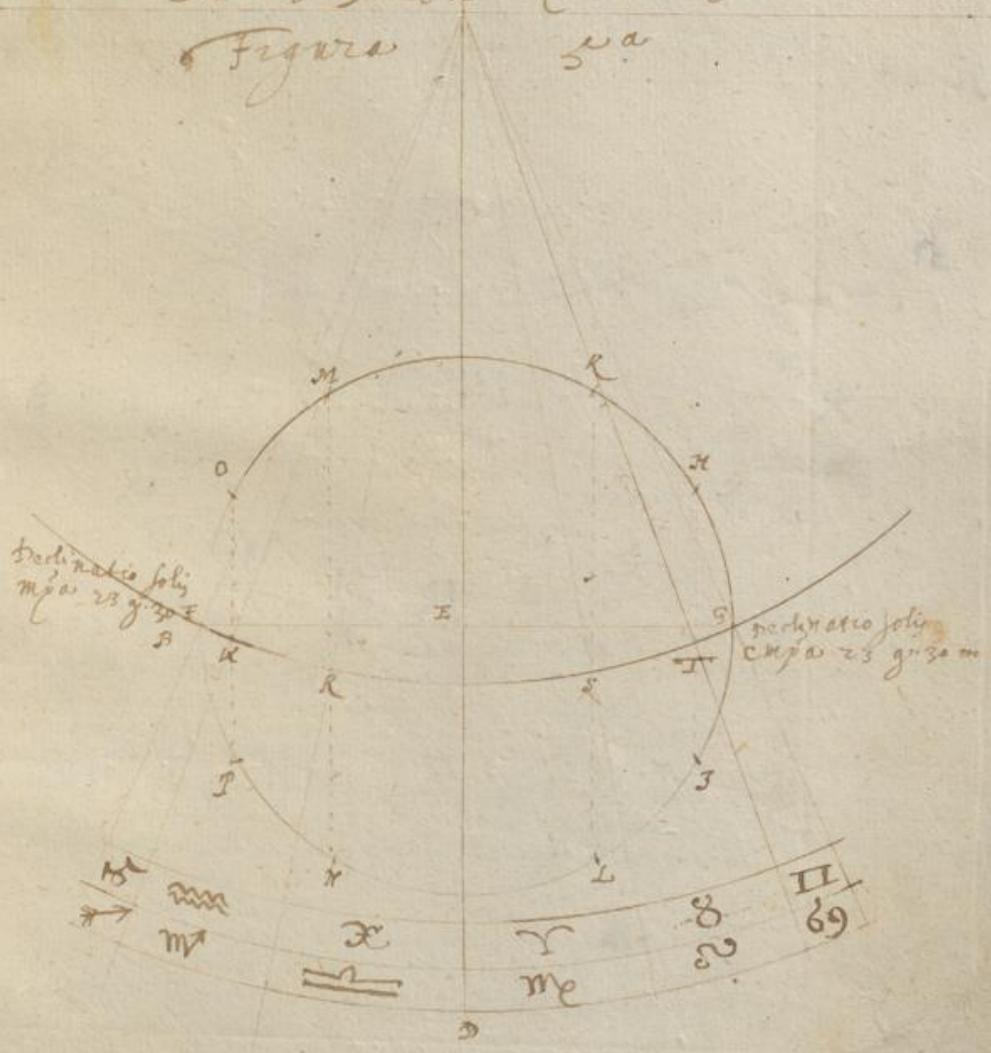
describitur hor horologium ex 1^a figura perpendicularis enim
 lineis seu paralelis 2^a figura GH, JK notatur interpan
 ctionu spatium quod est Durantur linea circa, tid up quibus
 0 hora 6ta H adfferatur intervallo 3° 3ta figura ex O qde
 in R vel p dem ex eisdem 3ta figura ex O in PS ut tam
 5ta 6ta ex in V utiq; et sic dem Gps, uca. horologium hor forma
 atq; dat commentata sunt puncta in uice, P u. g. cu R, R u
 T, P u. X^a et ad altera partem R u S, S u V, V u X^a
 subseruato h^o dua hora representanda sunt 5^a et 4^a seu no
 Arma 8^a et 7^a cu sol in his partibus ante q^uam uip
 oriatur aut iam occidat. Foris planetaria sic sunt in
 surillenda ab hora 5^a duenda et A linea per bnter p
 ctione hora 6^a in agnoscibili seu punto O, 7^a et 8^a hora
 6^a per puncta CO, 7^a 3^a a 7^a per puncta C^o et sic demers.

Ad construendum Zodiacum duc lineam AD qua ab alia ad angulos rectos mtersecatur
 in A ex quo puncto describitur arcus circuli BC in eoque numerantur gradus 23.30 in
 utrumq; declinatior fieri solis nram, per q; puncta ex A p[er]mittit utrimq; recta lineam
 alia postmodum coniunge puncta declinationis, qua mtersecabitur linea AD in E,
 ex quo puncto describitur arcus circuli p[er] se uno circuli recta in E altero di ductu in
 F q; puncta declinationis, descriptis hic arcibus dividatur in sex partes aequales, quibus
 signi inueni respondentia connectantur p[er] lineas punctatas in # cu' signi L cu' X. M. N.
 H. O, per quas lineas aliae due ex A applicatae regula in A et punctis mtersecationis
 in arcu circuli Q R S T, descriptis signis et Zodiacus absolutus.

Figura 5a

Horologii Horizontale factu
partim, ex secunda. partim, ex sequenti Zodiaco

Nota quod hoc figura facta est ex 2^a ex Horizontali quidem sic facta
est si horologii facienda sit Horizontali, ex Verticali uero si Verticali
per unitate citat. horologii 7^a figura in charta transferatur ad po-
sitionem et per designationem duratur linea appropinquata regale in
centro horologii et pariter designationem. Atque pro prioribus in
palliantia, hinc et sequens figura a se in uice dependente, quare
facienda pro sequenti in charta lineis AB, EB acinque ex charta
palliantia lineis AC et transferat in C sequenti figura, pro Verticali
in AB fundamenti et transferat in C in D 7^a figura, tu op fig 8

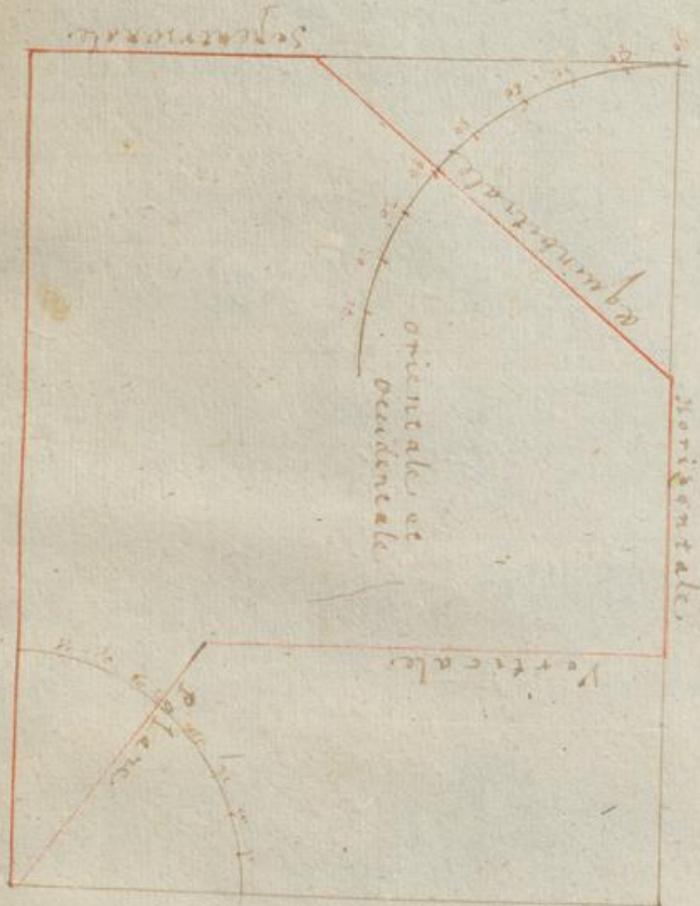

distantia CB et transferenda est in C in puncto et linea aequi-
noctialis dem in uariata circino transferenda interuallum hinc
in 6^a figura apponendo alterum utrumque pedem in centro horo-
logii et alterum hinc deorsum usque in p linea meridiana per quem pun-
ctum descendit est aequinoctialis ipsi AB parallela. hinc pro
7^a figura peragenda. Inuenda est linea AB per e lineam hinc
inter per quod est a duenda est alia ad angulum rectum ubi a inter
secatur in linea hora 12° ubi est futura longitudo hinc, utrum-
que utroque paulatim absoluatur. Inuenda est interuallum 30 aliam
transferenda est in horologii ex. Equidem centro usque in p per quod
punctum descendit est linea curva Horizontalis usque AB parallela
pro hora 11. in 7^a figura in puncto hinc accipienda est interuallum
EF 6^a fig. et transferenda est in B in e 6^a fig. pro hora 12, p 1^a a.

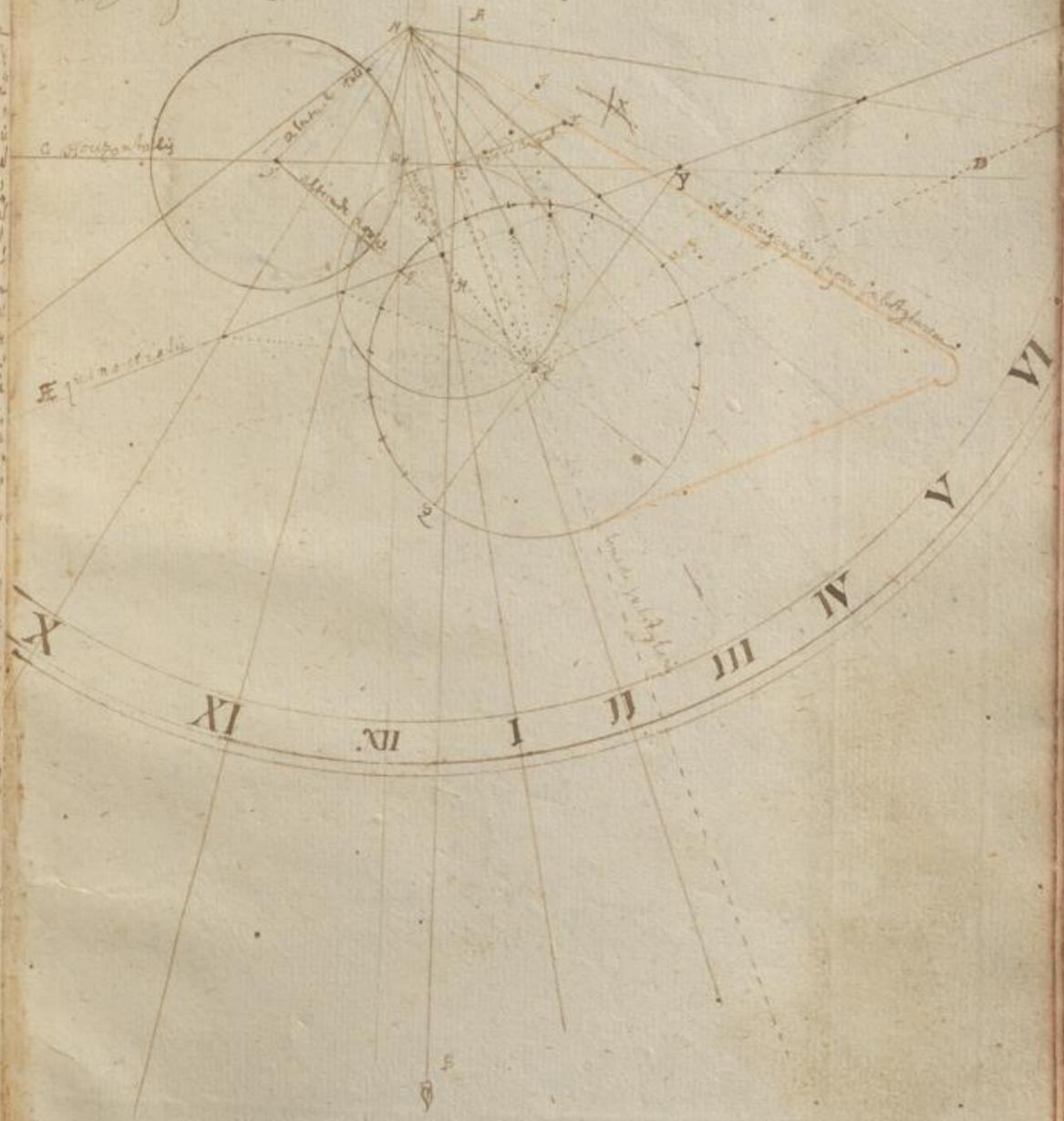

Handwritten text on the left margin, partially obscured by the binding. It appears to be a commentary or continuation of the text on the opposite page.

FIGURA 10^a

1587

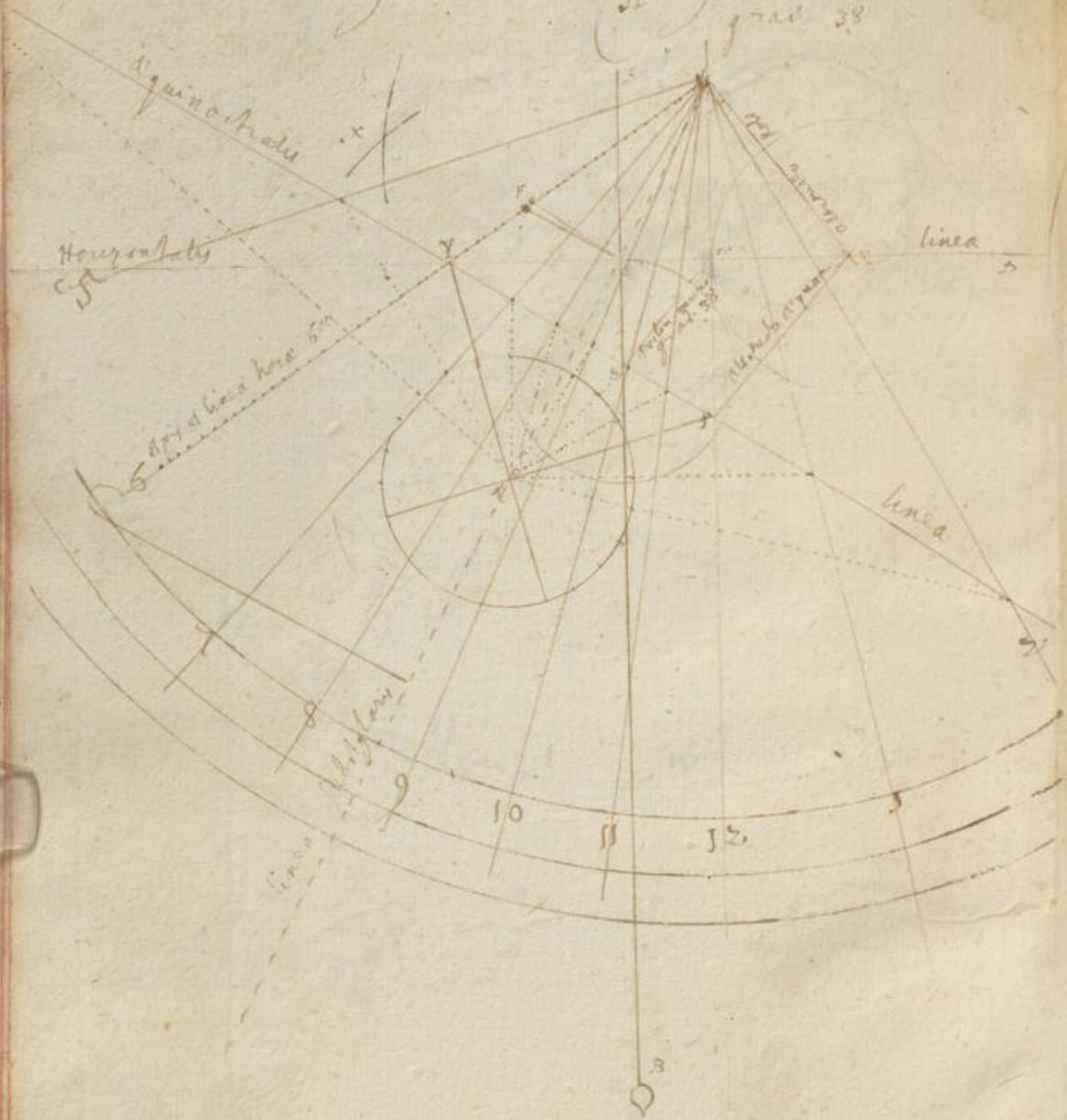
Horologia declinans ad circulu
in meridie grad 25

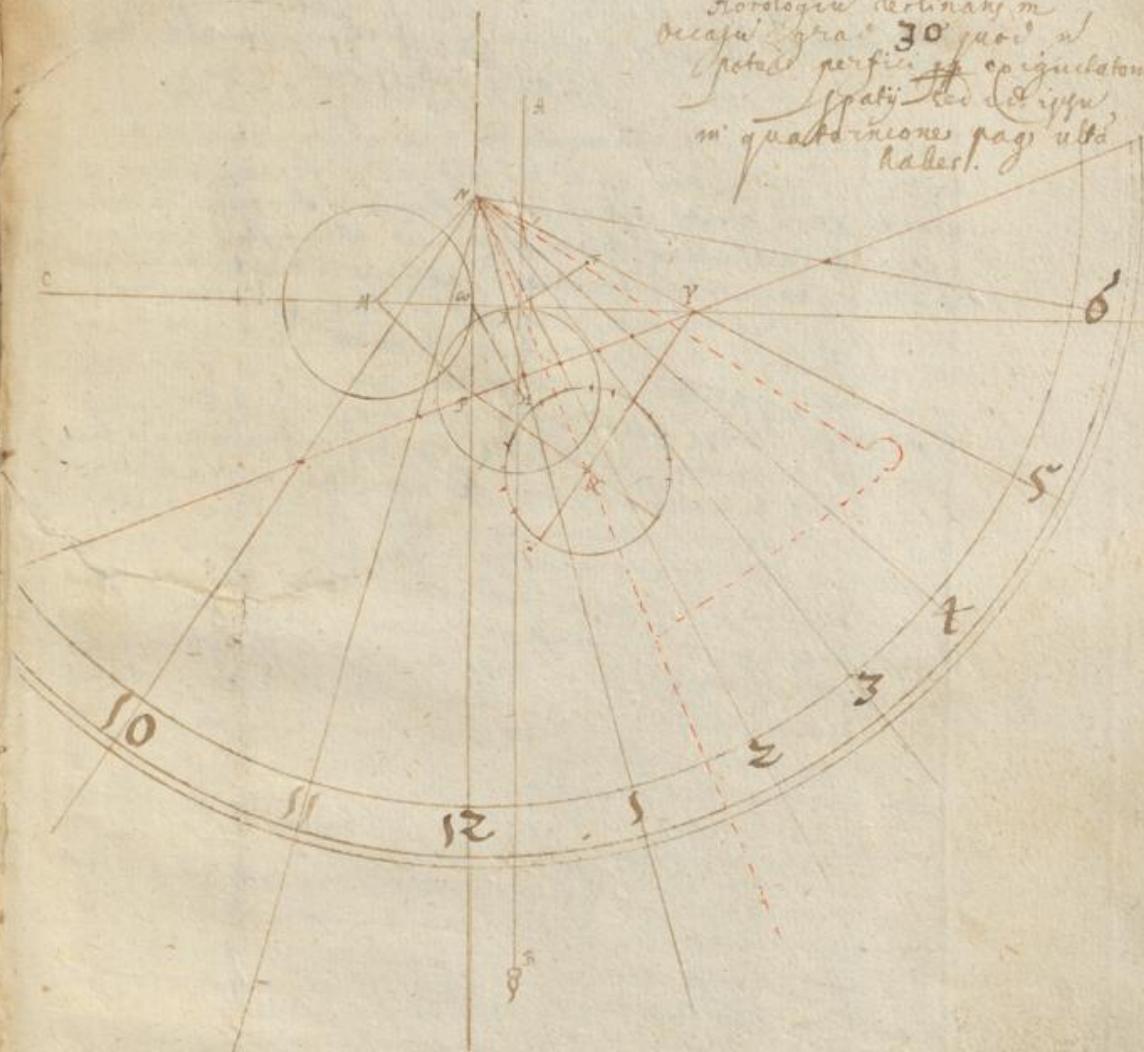
588

Figura II^a

Horologii inclinans ad orientem
grad. 38

Horologium declinans in
 Occasu' gra. 30' p'ori' ad
 Petrus perfixis et equilateralum
 spatij tres ad i'p'p'u'
 in quatuor inuones pag' ulta
 habet.

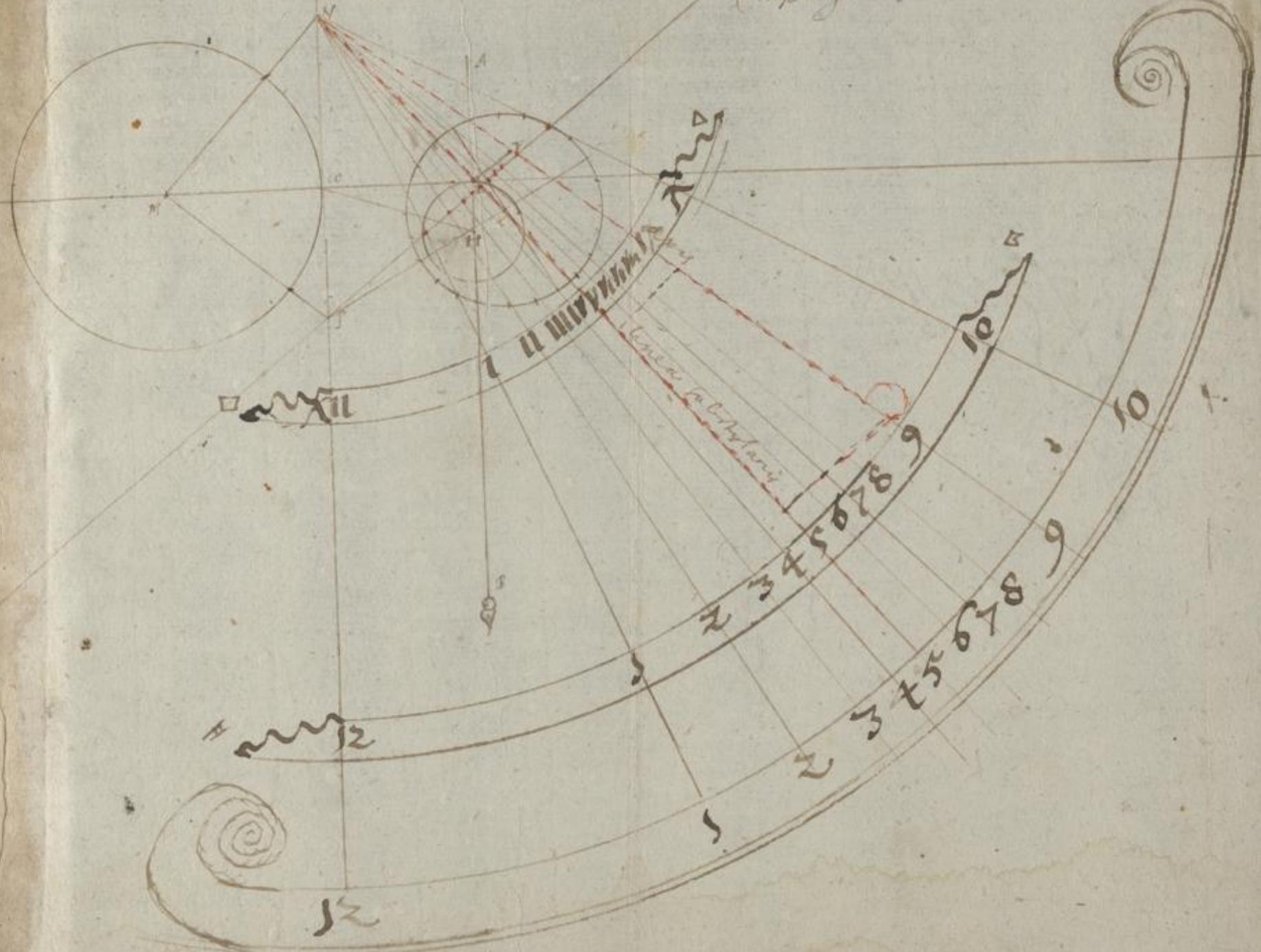
Pro Horologio Occident. uel
Orientali declinante grad. 75 aut pluribus
paucioribusue.

Delineatur ex fundamento in star oium triu. praece-
dentiu. fiantq. oia. quae in illis facta fuere; obseruari
autem q. hor. quia stylus in horologio tantopere ut non
paru. declinet, adeoq. fiam arguitur ut nihil hinc loat
et oblongam centri amotioem, potius h. breui. furitur
radie per duo fulora, durantur itaq. ex centro in ois
cus q. altitud. in hor. se. emoti, dem. per puncta triu.
ferantur; p. p. horaru. in hor. duo. arcus qui ut g.
ei p. p. $\square \Delta$, $\square B$, duraturq. per interfectionem
puncta. hora, atq. supra sub. lare, q. ex fundamento triu.
ferri debet in horologioem, sed occulta, erigantur.
duo fulora quoru. superius nonnihil demissius erit, alius
a. inferius, utruq. a. p. p. a. p. p. (ut in figura uide)
ap. altitudini. Nota. a. quod quoad fiam. debet horo-
logiu. et erigi et perpendiculari, nam si aliquat. obliq.
fit. ita ut horaria linea mai. u. v. a. n. p. p. horaru.
si perpendiculari ad angulos rectos debeat p. p. d. d.
q. linea horu. v. a. atq. illa in charta sep. p. p. p.
notu. horologem. collocari.

Pro Colore Horologii

Nota pro colore ad horologiu. in muro depingendu.
deat. accipi. calp. et creta. cerulea. mixtura. inter
se commiseri, si a. muru. du. p. politu. aliqua. p. p. p.
mal. d. s. relinquatur res optime cedat, formiq. ma-
neat color.

(Polaris) declinat. ad
Orizontu grad. 75

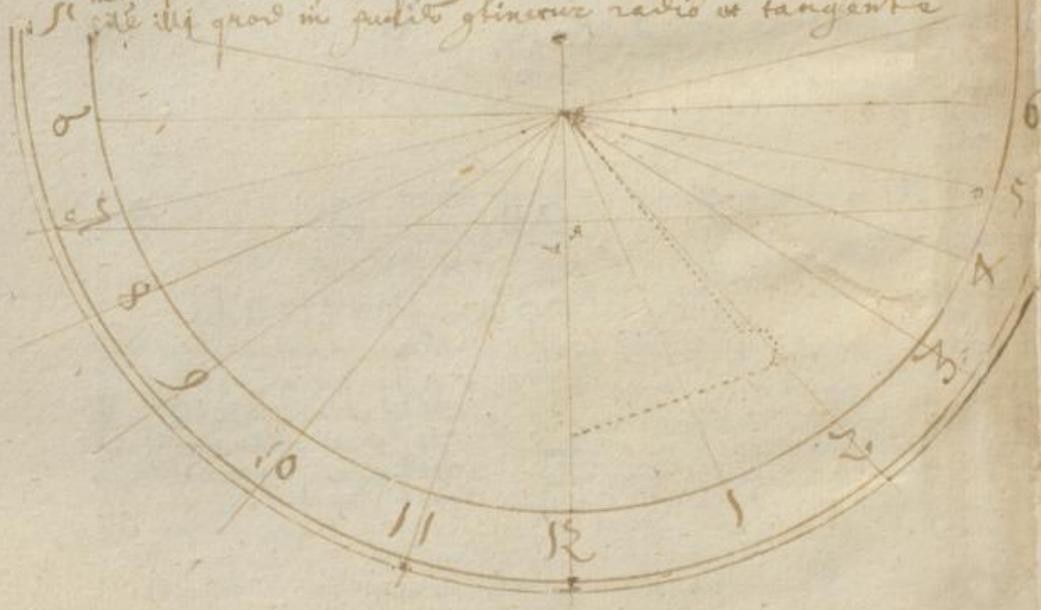

op eode puncto eorū sectione nempe A in linea a quo
 Anali C B sumantur utrimq; tangentes singularem ho
 rariū ex puncto. q̄ per singulas puncta lineæ CD ex
 ho horologiū B agantur utraque lineæ ī eunt horariū. q̄
 per idem punctū horologiū B ducatur alia recta ipsi C D
 parallela quæ erit linea hora 6ta. 6ta adhibetur hora;
 p̄nc̄ de 12ta usq; destra erit 1. 2. 3. 4. 5 usq; sinistra
 11. 10. 9. 8. 7.

Nota 1^a. pro altera facie boreali sumenda ē facies altera
 dñi poli. q̄ linea AB desit, seu p̄ hor horā 6^{am} in hoc poli
 elevatione ē ne p̄ hanc aere nisi hinc alia ipsi 12ta hinc et
 inde propinquas videlicet 7^{am} et 8^{am} item 5^{am} et 4^{am} q̄
 hoc facies in hanc usq; nisi p̄ hinc horā mane ante 6^{am} ut
 accipi post 6^{am} usq; hā tempore utatū tū.

Nota 2^a. pro facie seu Asi in hoc horologio colloca
 do fiat triangulum ī ligno aut alia m̄a solida, quod
 habeat unū quidem angulū rectū, alterū 11. eorūdem qual
 itatis cuius est altitudo poli, et tertiuū consequetur complē
 menti eorūdem. vel quod in idē reuocet fiat triangulum
 illi quod in puncto glinere radio et tangente

altitudinis poli et secante circuli, atq; huius trianguli latera
quod opponitur angulo altitudinis poli applicatur. linea meridiana
et angulus u. complementi centro horologii deniq; totus tri-
angulus circuli sit de ipso planus, sic namq; hypothese per
ipsam latu, quod opponitur angulo recto ostendet situm in de-
ci uel apz quibus horologii insigendi.

Nota 2° loco hori ponit se gnomon infixus abicatur in li-
nea meridiana tanta longitudinis ut eius uertex pariter gerat
ad aliquos punctus hori si lat in suo situ collocatur sic nascitur um-
bra ut eadem uerticis eodem modo horos indicabit.

DE HOROLOGIO MERIDIONALI UTROQ;

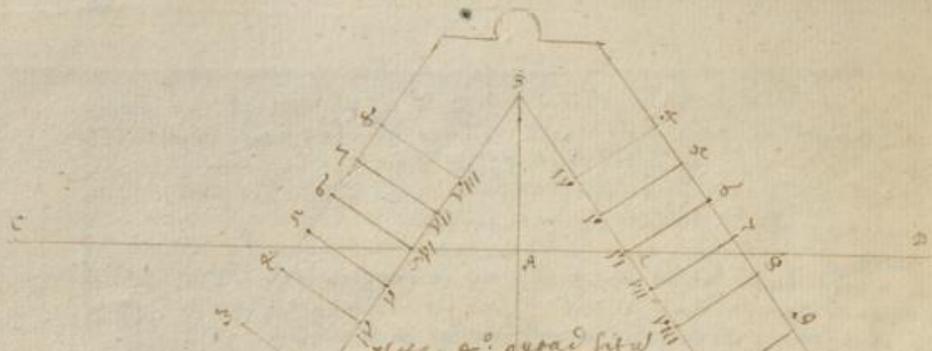
DE HOROLOGIO MERIDIONALI UTROQ;

Horologii Meridionalis utrumq; hor est tam ortu, quam
occidu spectans, et lineare dicitur. 1° uel a linea AD quam
ad angulos rectos sunt uel a recta CD in puncto A, eritq; huc
linea horizontalis ad abella colligenda, illa uel ad perpendicularum
2° punctum in dista perpendiculari distantia AD equalis radio
quadam eadē a puncto A sumitur. 3° ex eodem puncto q in linea HO,
horizontali sumatur tangentis altitudinis poli q horologii quidem
orientali tangens septentrionem, AC q occidentem, huius sumptia sitq;
AD. 4° per punctum uel a BC uel BD q erit linea horo-
logiatis 5° a puncto C uel D utriusq; in ualē lineā a puncto
sumantur tangentis singularis horologii. 6° q oia puncta
agantur rectis perpendiculararū ad ipsa agant. q erant horaria
linea 7° in lineis horariis addantur numeri hor modo linea q
transit per eam sectionem horizontalis et designat horam in
utroq; horologio 7° u. 8° q in Orientali erunt infra ho-
rizontem in Occidē supra, 9° u. 10° q in Occidē erant
infra, q itq; absolute uel Meridiana uel ualē.

Nota 1° duplex horologii iam dicitur uel sit aliud q uel
reple facit circulum plani meridiani quod uel utraq; uel
modo uel a sole.

Nota 2° in hor horologio uel reperitur linea Meridiana
quia totus planus equalis Meridiano unde tunc cognoscitur
si a 2° in hor horologio q sol deserit ipse planus q par-
te orientis aut magis eadem uel q parte occidentis.

Nota 3° In hor horologii eodem modo collocatur in horo-
logio Meridionali sicut in polari collocabitur, nisi quod
hic de hora 6° agenda sunt q ibi de hora 12° tractar

Nota q^o quod sita
 horologij attinet nihil et
 occurrat meridiana magis
 intelligatur planu meridiana
 nihil esse aliud quam parus ad
 perpendiculari rectis respectu directi
 orientem. uel occidentem.

LIBRA STVNCVIA IV^{ta} De Horologio Polari.

Horologij Polare constructere ducatur 1° recta
 AB qua sit in linea meridiana 2° per aliquam
 arcy punctu p^ota per A agatur recta perpendiculari
 ad ipsam AB qua sit CD agrestialis. 3° in puncto A utimur
 in linea agrestiali CD transferantur ut in d^o tangent
 singuloru horaru. q^o per oia puncta linea aliquotidict
 ductatur alia recta perpendicularis ad ipsam CD. Parallelas q^o
 meridiana linea AB q^o erunt linea horaria. 5° ad horam
 hora initio facto ab AB sit constructu erit Polare.

Nota 1° in hor horologio linea hora 6ta ut regitur a tota
 planu horologij in celo hora 6ta, unde nec thum cognoscat
 hora 6ta q^o in ipso plano incipit oriri sol aut q^o occidit.

Nota 2° hor horologio 2° quoq^o in ho sup^o et inferi
 ut riq^o in descriptio in nullo differt. Inferi in n^o h^o
 agi nisi per aliquot horas mane et uespere tempore adest.

Nota 3° q^o sita huius horologij faciend^o e prima tuan
 gulare cutis huius angulu fili sui si quod in fundo q^o lat radio
 sit secantis altitudinis poli et tangente erigite altitudinis et
 h^o ut planu radio ad libella horizonti ay h^oet ipse u. radio
 linea meridiana congruat tangens a^o altitudinis poli ad per
 pendiculari sit erecta. Doneq^o planu ipse secantis polari in
 tuto sit parallelu.

Nota 4° idem prima se e ita collocari et planu secantis
 seu lateri nisi opposito angulo recto horizonti ay libella, et

ipsa scilicet linea Meridiana congruat, planum u. minimi la-
 tis in uia ita ut poli aq. distat polari circulo, planum da-
 niq. meridiorum laterum sit parallela a. quod dicitur, sit nam q.
 in hodei primata fieri potest ut utiq. horologiu. a. quod dicitur,
 ut solaru.

Nota 50 Index seu Axis debet esse parallelus linea meri-
 dianae horologii, itaq. ab ea distans qm ipsa distat a b. ho-
 ra. 30. uel q. proinde infigi debent puncta in linea Meridiana
 duo gnomonibus illius longitudinis, qui ex se distent ut uel si suffi-
 cit unus gnomon, cuius uerticis tota umbra hora inditabilis.

Nota 51 Quomodo horologiu. sit descriptum eadem o. rade
 in plano uicilyber alto in u. rati horarij mutatis tñ debite
 modo numeris ut fit in plano meridiano.

DE HOROLOGIO A. QUINOTIALI

Horologiu. a. quinoctiale. Describere ducatur 1. recta li-
 nea AB meridiana, sumaturq. in ea distantia. AB. a. quae
 ut radio suo semidiametro fuerit a. quae, deinde per punctu. B
 agatur CD recta perpendicularis ad ipsa meridiana AB,
 itaq. q. horizontalis. B. a. puncto B ut circ. transferat
 ut tangat tangentes singuloru. horaru. 2. per punctu. A
 quae est umbra horologii perq. singula puncta linea CD
 ducatur uita linea q. u. horaria. 3. ducatur a. alia
 a. u. AB. 6. a. attribatur horarij lineis p. p. numeri
 initio facto a. linea meridiana.

Nota 1. pot. alia pot. duci parallela ipsi CD in a. quae
 in distantia a. centro horologii in opposita parte ut sumptis
 in ea quae q. idem tangentibus habeantur p. singulis horarijs
 lineis. Praeterea tui puncta, fiatq. magis accurata deseri-
 ptio. Nota 2. in idem redit descriptio huius horologii si centro
 A fiat circulus 30. dividatur in 24 p. a. quae p. p. singula
 puncta ducantur rectae lineae.

Nota 3^a: hoc horologium reperitur et faciat Australem et borealem
 utrumque a eadem esse descriptis, nec aliter differunt quod quod
 contrarium ordine in uno atq; altero numeri horarum notetur.

Nota 4^a: pro inveniendo situ huius horologii fiat triangulum
 cujus chortâ vel laminâ sit illi quod in fundo spectetur radius, et
 sitante altitudinis poli hinc ut quidem altitudinis tangente, hinc
 sit ad marginem hinc in eodem triangulo fiat perpendicularitate longi-
 tudinis, quâ in hoc horologio deserventi, quod perpendicularitate
 collocationis et hinc trianguli radius aequalis ad perpendicularitatem
 basi vero per tangens altitudinis poli horizonti adest, congrua
 altitudinis meridiana, sic namque plane sitantis adest altitudinis
 æquinoctialis in eoque oritur horologium.

Nota 5^a: inde infigitur in centro horologii ad regulam
 rectam ipsi plano, qui in ipso gnomonis suo et aperiens præstat
 cras, umbra per æquidistantia aequalibus temporibus per
 velut, horarum demonstrabit.

7. 600

